

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ

На правах рукопису

ОЛІЙНИК ОЛЕКСАНДР ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 626.8.

МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МЕЛІОРАТИВНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНИХ АПК

08.00.05 - Економіка, планування, організація
управління народним господарством
/сільське господарство/

Мессинг

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ЛЬВІВ - 1993

Ав 28.052

Дисертацією є рукописо

Робота виконана на кафедрі економічного і соціального планування Львівського державного університету ім.Івана Франка

Науковий керівник кандидат економічних наук,
доцент ЯНКІВ М.Д.

Офіційні опоненти:

1. Член-кореспондент УААН, доктор економічних наук, професор Трегобчук В.М.
2. Кандидат економічних наук, доцент Дмитерко М.П.

Провідна організація Науково-дослідний інститут землеробства і тваринництва західного регіону України, УААН /Львівська область, Пустомитівський район, с. Оброшино /

Захист відбудеться "___" _____ 1993 р. о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої Ради К І20.74.02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Львівському державному сільськогосподарському інституті /292040, Львівська область, Довкірський район, м.Дубляни/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного сільськогосподарського інституту

Анотрефрат розісланий "___" _____ 1993 р.

Вчений секретар спеціалізованої Ради, кандидат економічних наук, доцент *З.С.Кашук* З.С.Кашук

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00802264 (M)

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З метою збільшення обсягів продовольчих ресурсів і аграрної сировини в Україні здійснювалася довготривала програма меліорації земель, в результаті якої за останні двадцять років масштаби водогосподарського будівництва постійно зросли, кількість меліорованих земель за цей період збільшилася майже в 4,5 рази і складає 5,9 млн.га, або 13,5 відсотків від загальної площі сільськогосподарських угідь.

Однак кошти, які виділялися на розвиток меліорації, використовувалися не завжди ефективно, проектного рівня продуктивності меліорованих угідь не досягнуто, в окремих регіонах країни завдано відчутної шкоди навколишньому природному середовищу.

Незважаючи на помилки та прорахунки у проведенні меліоративного будівництва, альтернативи розвитку меліорації в Україні немає. Але подальше функціонування водогосподарського комплексу країни повинно ґрунтуватися на принципово нових засадах, тобто не шляхом нарощування кількісних параметрів, а підтримання в належному стані існуючих меліоративних систем, орієнтації діяльності водогосподарських організацій на кінцеві результати і задороження в першу чергу інтересів агроформувань, докорінної перебудови економічного механізму функціонування меліоративних організацій в системі АПК.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення шляхів підвищення економічної ефективності сільськогосподарських меліорацій та способів удосконалення механізму економічних взаємовідносин водогосподарських підприємств із агроформуваннями з метою підвищення ефективності виробництва.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання: дослідити сучасні тенденції розвитку меліорації як важливого фактору інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; провести аналіз економічної ефективності меліорації в регіоні; обґрунтувати необхідність та економічну доцільність подальшого розвитку водогосподарського комплексу; розробити методичні основи визначення економічної ефективності меліоративних заходів та розрахунку інтегрального показника якості меліорованих земель; здійснити аналіз існуючих систем критеріальних показників ефективності виробництва; запропонувати основні напрямки удосконалення економічного механізму функціонування меліоративних організацій в умовах переходу до ринкових відносин на базі раціональних форм господарювання в системі

агропромислового комплексу.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є теоретичні, методичні та прикладні проблеми економічних взаємовідносин учасників водогосподарського комплексу та сільськогосподарських підприємств, питання визначення економічної ефективності виробничої діяльності меліоративних організацій та господарський механізм їх функціонування.

Об'єктом дослідження є водогосподарські та сільськогосподарські підприємства західних областей України.

Методика досліджень. Теоретичною та методичною основою є дослідження як вітчизняних, так і закордонних економістів, законодавчі та нормативні акти України. В процесі роботи застосовувалися абстрактно-логічний, монографічний, статистично-економічний, розрахунково-конструктивний та експертний методи. В дисертації використані матеріали Держводгоспу України, Львівського, Тернопільського, Волинського обласних об'єднань водного господарства, річні звіти меліоративних та сільськогосподарських підприємств.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що: вперше дається всебічний аналіз і комплексна оцінка меліорації як специфічної галузі агропромислового комплексу західних областей України; досліджені сучасні тенденції та закономірності взаємодії підприємств водогосподарського комплексу із сільськогосподарськими товаровиробниками; обґрунтована доцільність введення в господарську практику інтегральної оцінки якості меліорованих земель та механізму її впровадження, а також система критеріальних показників економічної ефективності виробничої діяльності водогосподарських підприємств; розроблені раціональні форми економічних взаємовідносин меліоративних організацій в системі АПК в умовах переходу до ринку; обґрунтовані шляхи, способи і методи роздержавлення та приватизації в системі водогосподарського комплексу; рекомендується впровадження орендних форм господарювання для вдосконалення виробничих відносин в експлуатаційних меліоративних організаціях.

Практична цінність роботи полягає в розробці методичних пропозицій та рекомендацій для водогосподарських організацій Львівської області, які можуть бути використані і для інших регіонів України по переведенню експлуатаційних організацій на оренду, проведення приватизації в будівельних меліоративних підприємствах, створенню державної регіональної експертної служби контролю та оцінки меліорованих земель, моделюванню нового економічного меха-

нізму взаємовідносин водогосподарських організацій та агроформувань.

На захист виносяться: принципи проведення комплексних меліорацій в сільському господарстві; система критеріальних показників економічної ефективності виробничої діяльності меліоративних організацій та використання капітальних вкладень; науково-методичні підходи визначення інтегральної оцінки якості меліорованих земель; положення про вдосконалення організаційної структури державного та господарського управління меліорацієв в регіоні; організаційно-методичні основи роздержавлення і приватизації у водогосподарському комплексі; способи вдосконалення економічних відносин між меліоративними організаціями та сільськогосподарськими виробниками.

Апробація роботи і публікації. Положення, що містяться в дисертаційній роботі, доповідалися на ХХІ семінарі Європейської Асоціації економістів-аграрників /Київ, 1989/, всесоюзній науковій конференції /Свердловськ, 1990/, республіканській науково-практичній конференції /Львів, 1990/, звітних наукових конференціях професорсько-викладацького персоналу Львівського держуніверситету /Львів, 1988-1991 рр./, звітній науковій конференції викладачів і аспірантів Львівської академії ветеринарної медицини /Львів, 1992/. Результати дослідження опубліковані в п'ятих наукових працях загальним обсягом 4,2 друкованих аркушів.

Впровадження результатів досліджень. Методичні положення і рекомендації, розроблені автором, впроваджені у Львівському облводгоспі при розробці регіональної програми розвитку меліорації; схвалені і прийняті до впровадження Держводгоспом України при переведенні управліннь осушних систем на орендні відносини, про що є відповідні довідки і акти. В якості наукового керівника та відповідального виконавця автор брав участь у виконанні наукових госпрозрахункових тем у НДС Львівського держуніверситету: "Економічні взаємовідносини водогосподарських організацій Мінводгоспу УРСР з господарствами АПК" /номер держреєстрації 01.880079690/, "Розвиток госпрозрахункових відносин на орендній основі /на прикладі УОСів/" /01.900014927/.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаної літератури, який включає 210 назв, 11 додатків. Основний текст дисертаційної роботи /без списку використаної літератури і додатків/ викладений на 148 сторінках машинописного тексту, містить 20 таблиць, 2 схеми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У "Вступі" обґрунтована актуальність теми, визначена мета і завдання дослідження, викладена наукова новизна і практична значимість роботи, основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Методологічні питання дослідження меліорації як галузі АПК" - дається характеристика меліорації як фактора інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, досліджуються сучасні тенденції розвитку водогосподарського комплексу /БГК/, обґрунтовується необхідність та економічна доцільність подальшого розвитку сільськогосподарської меліорації в зоні дослідження.

Характерними рисами сучасного етапу меліорації повинні стати довготривалість, крупномасштабність і комплексність, що приведе до поліпшення всіх параметрів не тільки ґрунту, але й агробіогеоценозу в цілому. Таке розширене тлумачення меліорації є основою для виникнення нового напрямку - комплексної меліорації, під якою слід розуміти сукупність економічних, організаційно-господарських, технологічних заходів, які спрямовані на оптимізацію комплексу факторів життя рослин в агроєкосистемі: ґрунт-повітря-рослина-людина.

Виходячи із такого трактування меліорації, в дисертації сформульовані принципи, на основі яких вона повинна здійснюватися:

- створення умов для одержання високих врожаїв при будь-яких погодних умовах і максимально можливому збереженні стійких екологічних комплексів на прилеглих територіях;

- комплексний підхід до об'єктів меліорації в регіоні на основі раціонального використання потенціалу поверхневих і підземних вод;

- здійснення меліорації на основі регіональних цільових програм, які б враховували потреби усіх галузей АПК.

Меліоративні заходи викликають деякі небажані екологічні наслідки, що разом із низькою економічною ефективністю капітальних вкладень в меліорацію стало причиною негативного старіння багатьох річечних, публіцистів та деяких практиків до подальшого її здійснення в нашій країні. Проведений нами аналіз зарубіжного досвіду розвитку сільськогосподарської меліорації свідчить про те, що в більшості країн існує стійка тенденція до збільшення кількості меліорованих земель і зростання їх питомої ваги в загальній площі використовуваних угідь.

Таким чином, альтернативи меліорації в нарощуванні виробництва сільськогосподарської продукції немає, а частково негативні наслідки гідротехнічної меліорації в нашій країні є результатом суб'єктивних помилок і прорахунків, які були допущені в процесі функціонування БГК в рамках колишнього Союзу.

Розвиток меліорації для нашої країни є економічною необхідністю, яка обумовлена об'єктивними обставинами. Так, дві третини території України перебувають в зонах несприятливих для стабільного сільськогосподарського виробництва за ґрунтово-кліматичними умовами, де через дефіцит волог в ґрунті недобираються значні об'єкти продукції рослинництва. Е. зниження частих посух і суховіїв призводить до втрат від 7 до 40 відсотків врожаю.

У районах надлишкового зволоження /переважно західний регіон України/ без проведення комплексу робіт по докорінному поліпшенню земель неможливе стабільне виробництво сільськогосподарської продукції. Зокрема, у Львівській області земельно-болотний фонд становить 856 тис.га, або 72 відсотки від площі сільськогосподарських угідь.

Необхідність введення в дію нових меліоративних систем обумовлена тим, що за останні три десятиріччя площа угідь в країні зменшилася більш як на 2 млн.га, в т.ч. ріллі - майже на 1 млн.га.

Таким чином, різноманітність природно-кліматичних умов, обмеженість ресурсів, які придатні для сільськогосподарського виробництва - з одного боку, зростаючі технічні можливості проведення меліоративних робіт, з другого боку, створюють об'єктивні економічні передумови для ефективного проведення меліорації в Україні. Однак масштаби і результати її проведення в значній мірі стримуються недосконалим механізмом економічних взаємовідносин підприємств НПК із агроформуваннями, відсутність сучасних методик визначення економічної ефективності меліоративних заходів.

Усі ці проблеми є предметом дослідження другого розділу - "Методичні основи розрахунку економічної ефективності меліорації та інтегральної оцінки якості меліорованих земель".

Сільськогосподарська меліорація як галузь АПК представляє собою складну економічну систему, результативність функціонування якої знаходить свій вираз у показнику економічної ефективності меліоративних заходів. Загальновизначеним є те, що економічна ефективність меліорації повинна розраховуватися як співвідношення одержаного ефекту та витрат, які його обумовили. Однак немає єдиної точки зору щодо кількісного виміру ефекту і переліку статей, які повинні входити до складу повних витрат. У зв'язку з цим в дисертації розв'язуються дві проблеми: визначення складових економічного ефекту безпосередньо від меліоративних заходів і розробка методичних підходів до встановлення розміру повних витрат.

На основі аналізу чотирьох основних методик розрахунку економічного ефекту виявлені певні недоліки, які укладають їх практи-

чне застосування. Тому ефект від проведення меліорації пропонується визначати як приріст чистого доходу / $\Delta Чд$ / на меліорованих землях пропорційно частці капітальних вкладень у меліорацію / $K_{мел}$ / до загальної суми приросту капіталовкладень у сільськогосподарське виробництво після проведення меліорації / $\Delta K_{п}$ /.

Жодна з проаналізованих нами методик не розглядає приріст доходу підособних господарств промислових підприємств, організацій та громадян, які здійснюють виробництво на меліорованих землях, при визначенні ефекту. Однак, зважаючи на зростаючу величину цього показника / $\Delta Чд$ /, пропонується враховувати його в якості складової сумарного ефекту.

Оцінка економічної ефективності меліоративних заходів у значній мірі залежить від повного і об'єктивного обліку всіх витрат на меліоративне будівництво та сільськогосподарське освоєння меліорованих земель. Доцільно до загальної суми капіталовкладень, з якою повинен співставлятися ефект, крім коштів на створення основних меліоративних і сільськогосподарських фондів /проведення проектно-пошукових робіт, культуртехнічні заходи, освоєння меліорованих земель/, вклати видатки на соціальну сферу, які необхідно здійснити у зв'язку із проведенням меліорації, що не передбачено галузевої методики.

Необхідність об'єктивної оцінки ефективності гідромеліорації вимагає також врахування всіх одноразових і поточних видатків, обумовлених здійсненням меліоративних заходів, в тому числі на проведення експлуатаційних робіт на міжгосподарській мережі та амортизаційних відрахувань на утримання гідротехнічних юрид.

До обсягів капіталовкладень, які приймаються для розрахунку економічної ефективності згідно галузевої методики, включаються видатки на охорону навколишнього середовища, які враховуються за приєднаними витратами. Однак для розрахунку повинна прийматися фактична сума екологічних збитків / O_e /, яка суттєво відрізняється від проектною величиною.

В умовах переходу до ринку виробничі підприємства і держава вступають як самостійні суб'єкти господарювання, тому при аналізі ефективності використання фінансових засобів доцільно враховувати різні варіанти їх інвестування, в т.ч. вкладення цих коштів в банки під встановлений процент. У зв'язі з цим при розрахунку економічної ефективності капіталовкладень слід ввести коефіцієнт варіанту інвестування, який показує співвідношення між вкладанням коштів у здійснення меліорації та зберіганням їх в установах банку / $K_{в}$ /.

Враховуючи викладені положення, коефіцієнт економічної ефективності і капіталовкладень у розвиток НІК рекомендується розраховувати за такою формулою:

$$Кем = \frac{/\Delta Чд + \Delta Чп"/х/}{Кмел / \Delta Кп/} \cdot де$$

Кз - загальна сума видатків на ведення сільськогосподарського виробництва на меліорованих землях.

В якості прикладу в таблиці I наведені розрахунки економічної ефективності капіталовкладень у реконструкцію осушної системи, здійснені на основі відомчої та запропонованої методик.

Таблиця I

Економічна ефективність реконструкції осушної мережі на землях сільськогосподарської спадки ім. Данила Галицького Золочівського району

тис. крб.

Показники	До проведення меліорації	За робочим проектом	Після проведення меліорації
Вартість сільськогосподарської продукції	137,03	337,65	341,62
Видатки на виробництво продукції	105,4	197,5	212,63
Додатковий чистий дохід	-	86,69	91,6
Всього додаткових витрат	-	114,03	123,74
Всього капіталовкладень у будівництво	-	653,56	668,34
Термін окупності:			
- за відомчою методикою		7 років	8,4
- за методикою автора			12,4
Коефіцієнт економічної ефективності:			
- за відомчою методикою		0,14	0,12
- за методикою автора			0,08

Дані таблиці свідчать про те, що використання відомчої методики призводить до значного зниження терміну окупності капіталовкладень та завищення оцінки економічної ефективності меліорації.

Розрахунок економічної ефективності меліоративних заходів повинен базуватися на інформації, яка б достовірно відображала результати господарювання на меліорованих землях. Практика свідчить, що облік меліорованих угідь ведеться сільськогосподарськими під-

приємствами методологічно неправильно: результати відображаються не по окремих об'єктах меліорації, а по всіх меліорованих землях в цілому; недостатньо чітко виділяються видатки, здійснені на меліорованих землях; практично відсутня інформація про меліоровані землі, які до проведення меліоративних робіт були в обігу, що унеможливило розрахунок економічної ефективності гідромеліоративних заходів за загальноприйнятою методикою. Для створення інформаційної бази даних пропонується розширити повноваження управлінь осушних систем /УОСіє/, делегувавши їм функції ведення повного обліку результатів виробництва на меліорованих землях, які входять в зону їх обслуговування.

Оцінка результативності функціонування водогосподарських підприємств здійснюється за показником "досягнення проектною врожайності". Але розрахунки показують, що не більш як на 35 відсотків врожайність сільськогосподарських культур залежить від родючості ґрунту, рівень якої лише частково обумовлюється проведенням меліоративних робіт. Аналіз динаміки значення показника "досягнення проектною врожайності" за останні десять років по Львівській області свідчить, що практично по жодній культурі не був досягнутий запроєктований рівень врожайності. Крім того, цей показник не впливає на умови оплати виконаних робіт водогосподарськими підприємствами, оскільки кожна меліоративна організація вирішує власні локальні господарські завдання і має свої критерії оцінки виробничої діяльності, що призводить до неспієднання економічних інтересів учасників водогосподарського комплексу /проектних, будівельних, експлуатаційних підприємств/ та агроформувань. Тому використання показника "досягнення проектною врожайності" в якості критерія оцінки виробничої діяльності водогосподарських підприємств є методологічно неправильним.

У зв'язку з цим пропонується не старати в залежність оцінку ефективності виробничої діяльності учасників НТК від результатів господарювання сільськогосподарських підприємств на меліорованих землях. Така оцінка повинна здійснюватися; виходячи з основного призначення гідромеліоративних заходів - створення оптимального водно-повітряного режиму на меліорованих землях. При цьому слід застосовувати модифіковану методику інтегральної оцінки якості меліорованих земель. Суть такої оцінки полягає в порівнянні стану земельного масиву до і після проведення меліорації, виключаючи при цьому вплив суб'єктивних факторів. Дана методика може бути використана для оцінки якості будівельно-монтажних робіт, під проведен-

ні ремонтно-експлуатаційних заходів, проектуванні меліоративних систем тощо.

Ці розрахунки, передбачені зазначеною методикою, проводяться в декілька етапів. Передусім, визначається стан земельного масиву, використовувачи ознаки, які характеризують комплекс технічних властивостей сільськогосподарських угідь. На другому етапі на підставі обраних ознак визначається меліоративна якість земель. Для всіх ознак побудована оціночна шкала балів, в якій кожна ознака розпочинається показниками, що характеризують найкращий технічний стан земель, а закінчується відповідним описом, при якому використання земель для сільськогосподарських потреб неможливе.

Модифікована методика дає можливість врахувати багатofакторний вплив проведення меліоративних заходів. При необхідності для кожного виду меліорації можна розробити свій показник і відповідну шкалу значень. Тим більше, що розробка шкали показників дає можливість більш деталізовано відобразити зміни, які відбулися на меліорованих землях, нівелюючи в основному суб"ективізм, який існує зараз при оцінці якості меліоративних робіт.

Незважаючи на те, що згадана методика відрізняється відомою простотою, наочністю та доступністю для землекористувачів, повсюдне її запровадження вимагає створення відповідних інституційних основ. У дисертації обґрунтовується можливість створення державного експертного органу, який виконував би функції позавідомчого контролю, будучи незалежним від Держводгоспу України. Такі контрольні та інспекційні функції доцільно покласти на міжрегіональні гідрогеолого-меліоративні експедиції, які вже сьогодні виконують значний обсяг гідромеліоративних спостережень на меліоративних системах і, відповідно, мають достатній кадровий, матеріально-технічний, науковий потенціал для проведення землеоціночних робіт на меліорованих землях.

У третьому розділі – "Основні напрями удосконалення взаємовідносин меліоративних організацій в системі АПК в умовах переходу до ринку" розкриваються основні шляхи та принципи удосконалення господарського механізму функціонування меліоративних організацій та їх взаємовідносин із сільськогосподарськими підприємствами, даються рекомендації по формах і джерелах фінансування водогосподарських робіт, обґрунтовуються напрями роздержавлення та приватизації у водогосподарському комплексі.

До 1991 року спостерігалася стійка тенденція до постійного нарощування бюджетних асигнувань на водогосподарське будівництво.

Однак складне фінансове становище в країні, недостатня економічна ефективність проведення меліоративних робіт дають підстави для переорієнтації державних органів відносно шляхів подальшого розвитку НГК, обсягів та джерел фінансування меліоративних заходів.

Проведений нами аналіз джерел та механізмів фінансування меліорації в зарубіжних країнах дозволяє виділити декілька домінуючих тенденцій: роль держави у фінансуванні меліоративних проєктів не тільки не зменшується, а постійно зростає; у високорозвинутих країнах проходить активний процес оптимального поєднання інтересів суспільства та землекористувачів шляхом пошуку найбільш раціонального співвідношення державного та приватного фінансування водогосподарських заходів; існують галузі водогосподарської діяльності, де роль держави є визначальною /проєктування, науково-дослідні роботи, будівництво великих гідротехнічних споруд, контроль та державний нагляд/. Це свідчить про те, що в країнах ринкової орієнтації процеси фінансування меліоративних робіт не залежать від коливань ринкової кон'юнктури, а регулюються переважно державними інституціями.

В Україні слід зберегти державне фінансування гідромеліоративних робіт, змінивши при цьому структуру використання бюджетних коштів: доцільно значно скоротити нове капітальне будівництво, сконцентрувавши кошти на реконструкції діючих меліоративних систем; необхідно збільшити фінансування робіт на міжгосподарській мережі, оскільки із зростанням кількості землекористувачів в процесі розукрупнення агроформувань частина внутрігосподарських систем практично перетворилась у міжгосподарські і автоматично їх обслуговування повинно здійснюватися за рахунок державного бюджету; повинна бути передбачена значна фінансова підтримка носим формам господарювання, зокрема, фермерським господарствам, які утримують внутрігосподарські меліоративні мережі за свій рахунок.

В умовах нееквівалентних взаємовідносин промисловості і сільського господарства, відсутності паритету цін на продукцію першої та другої сфер АПК, розвалу фінансово-валютної системи, натуралізації сільськогосподарського виробництва нові агроформування опинилися в особливо складному становищі. Землі, які їм належать, як правило, гірші, а фондозбросність у них набагато нижча, ніж у великих сільськогосподарських підприємств. Ці господарства, шукаючи джерела економії матеріальних витрат, скорочують видатки на проведення меліоративних робіт шляхом значного зменшення обсягів експлуатаційних заходів, ліквідації діючих меліоративних підроз-

цілів, а також відмови від оплати вже виконаних гідротехнічних робіт меліоративними організаціями.

З метою підтримання в належному стані меліорованих земель, запобігання їх вибуття із сільськогосподарського обігу усі видатки на проведення меліоративних заходів варто здійснювати переважно за рахунок державного бюджету, проводячи одночасно єдиномнопольну політику та роздержавлення водогосподарського комплексу.

При проведенні роздержавлення та приватизації слід мати на увазі, що ВПК – це складна економіко-технологічна система, яка в результаті раніше проведених процесів концентрації та спеціалізації, складається з підприємств – регіональних монополістів. Тому в процесі роздержавлення до водогосподарських організацій рекомендуємо підходити диференційовано, розділивши їх на три групи: 1. Підприємства, які доцільно приватизувати одним із способів, передбачених законодавчо-нормативними актами /викуп, аукціон, конкурс/. До цієї групи слід віднести управління матеріально-технічного постачання, відділи робітничого постачання, підприємства будівельної індустрії, сервісні структури.

2. Підприємства та організації, приватизація яких повинна здійснюватися за рішенням Кабінету Міністрів України /проектно-пошукові та будівельні організації, підприємства по виробництву меліоративної техніки/. Враховуючи те, що дія Указу Президента України "Про корпоратизацію підприємств" не поширюється на водогосподарські підприємства, найбільш раціональною формою роздержавлення підприємств даної групи вважаємо створення закритих акціонерних товариств, які найбільш оптимально поєднуюватимуть інтереси держави та трудових колективів.

3. Підприємства, які не підлягають приватизації /міжрайонні управління осушних та зрошувальних систем/, оскільки вони входять в єдину технологічну систему і вибуття їх призведе до руйнування цілісного меліоративного процесу. Трансформування державної форми власності експлуатаційних підприємств повинно здійснюватися шляхом переходу на орендні умови господарювання.

Пропонуються три типи орендних відносин.

Перший. Експлуатаційні організації надають послуги за фіксованими коштовними цінами, покриваючи тільки свої видатки. Їх прибуток формується за рахунок економії матеріальних і трудових ресурсів, а виробничий та соціальний розвиток здійснюється за рахунок централізованих вкладень.

Другий тип передбачає більшу самостійність орендних колективів у виробничо-господарській діяльності, при якій орендодавець визначає тільки держзамовлення на реалізацію ремонтно-експлуатаційних послуг на міжгосподарській меліоративній мережі і забезпечує бюджетне фінансування цих робіт, розширене відтворення та соціальний розвиток УОС.

При третьому типі оренди меліоративна організація отримує повну підприємницьку свободу, самостійно визначає програму виробництва та формує пакет замовлень. Орендодавець втрачає свої адміністративні функції, а організація орендарів здійснює право власності на вироблену продукцію, а також основні засоби, придбані за рахунок прибутку.

У перехідний до ринкових відносин період найбільш доцільним видається другий тип оренди, який дозволяє регулювати ринок послуг шляхом державного замовлення і одночасно створити умови для розвитку підприємництва. Меліоративні організації, окрім робіт на міжгосподарській мережі, самостійно визначають потребу в послугах та укладають угоди на їх реалізацію.

Для вдосконалення механізму економічних взаємовідносин в системі регіональних АПК необхідно вирішити два блоки проблем: взаємовідносини між підприємствами всередині водогосподарського комплексу та між меліоративними організаціями і агроформуваннями.

На сьогоднішні взаємовідносини між партнерами по водогосподарському комплексу обумовлюються недосконалою організаційною структурою управління, яка передбачає в основному адміністративні важелі впливу. Держводгосп України представляє собою таку управлінську систему, яка самостійно планує і розподіляє бюджетні кошти на ведення меліоративних робіт, а також здійснює контрольні функції за їх використанням. При цьому фактична ефективність витрачання бюджетних коштів на проведення меліорації не визначається ні на народногосподарському, ні на регіональних рівнях. Для реорганізації такої "закритої" системи доцільно створити позавідомчий орган і передати йому і функції замовника, і функції державного контролю за проведенням меліоративних робіт. В даний час ці функції можуть виконувати регіональні гідрогеолого-меліоративні експедиції за схемою, яка охоплює дві основні ланки - будівництво і експлуатацію меліоративних систем/рис.1/.

По даній схемі замовлення від землекористувача на будівництво меліоративних об'єктів, незалежно від джерела фінансування

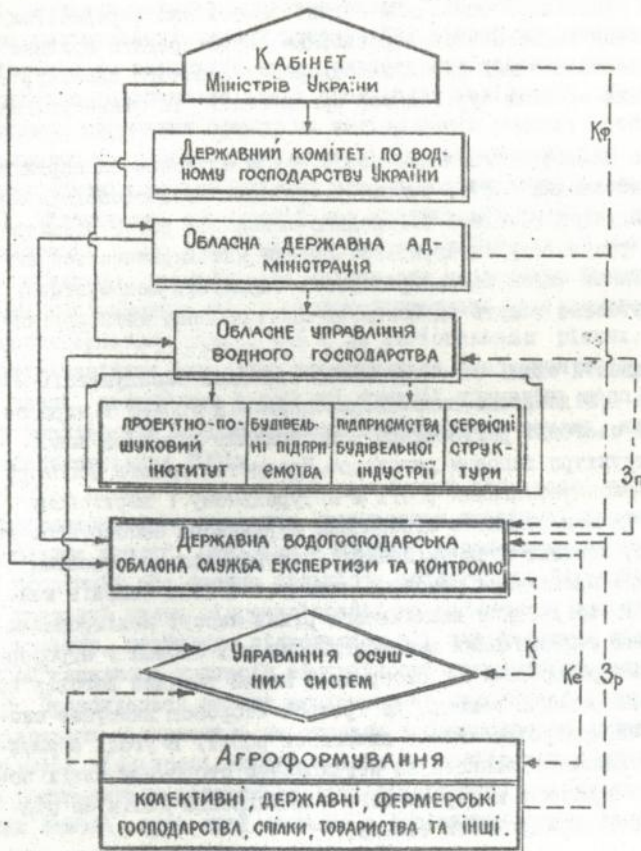

Рис. 1. Організаційно-функціональна структура водогоп- дарського комплексу області в умовах переходу до ринку.

————— прями зв'язки ——— функціональні зв'язки

К — контроль якості ремонтно-експлуатаційних робіт

Зр — заявка на проведення міліоративних робіт

Ке — проведення експертизи, консультації

Зп — замовлення на будівництво, контроль експертизи виконаних робіт

Кф — контроль за використанням бюджетних коштів.

надходить в державний експертний орган, який проводить аналіз економічної доцільності та технологічної можливості здійснення меліоративних заходів. При позитивній експертній оцінці замовлення передається в обласне управління водного господарства, яке безпосередньо приймає рішення по всіх технологічних питаннях: створення робочого проекту, вибір на конкурсних засадах будівельної організації та фінансування робіт.

Контроль за якістю будівельних робіт також здійснює експертний орган і його представники беруть участь у прийманні водогосподарського об'єкта в експлуатацію. Оплата будівельно-монтажних робіт ставиться в залежність від результату інтегральної оцінки, яка визначається експертним органом. Таким чином, землекористувачі отримують меліоративні системи, які гарантовано можуть здійснювати свою основну технологічну функцію.

У запропонованій схемі особливе місце належить експлуатації меліорованих земель і, відповідно, взаємовідносинам між УОСами і агроформуваннями, які на сьогодні регулюються недосконалим для умов нової організаційної структури типовим договором. Предметом даного договору є обсяг ремонтно-експлуатаційних робіт в натуральному і вартісному виразі та термін їх виконання. Із створенням державного експертного органу предмет угоди повинен бути змінений і передбачати, що головним завданням УОС стане проведення ремонтно-експлуатаційних заходів шляхом підтримання або збільшення визначеного рівня якості меліорованих земель. Встановлення раціональних взаємовідносин між УОСами і агроформуваннями сприятиме розробленій в дисертації новий типовий договір на обслуговування меліорованих земель, де третьою стороною виступає експертний орган, який контролює якість виконаних робіт. В угоді обумовлюється система фінансових санкцій за невиконання сторонами своїх зобов'язань, а також принципи матеріального стимулювання УОСів за підвищення рівня якості меліорованих земель.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, подолання кризових явищ в аграрному секторі економіки неможливі без подальшого розвитку меліорації земель. Природньо-кліматичні умови, потреби народного господарства в продовольстві та аграрній сировині, обмеженість земельних ресурсів обумовлюють доцільність та економічну необхідність функціонування водогосподарського комплексу в Україні.

2. Існуюча методика визначення економічної ефективності меліоративних заходів є недосконалою, тому пропонується новий методичний

підхід вирішення цієї проблеми. В якості ефекту від реалізації гідромеліоративних заходів доцільно використовувати приріст чистого доходу на меліорованих землях пропорційно частці капітальних вкладень у меліорацію до загальної суми приросту капіталовкладень у сільськогосподарське виробництво після проведення меліорації. До витрат, які обумовлюють отримання ефекту на меліорованих землях, необхідно включити видатки на ремонт міжгосподарських систем, оцінку екологічних збитків та враховувати коефіцієнт варіанту інвестування.

3. Відсутність інформації про продуктивність угідь до проведення меліорації і про зростання вартості виробництва на меліорованих землях практично унеможливає здійснення розрахунку економічної ефективності капіталовкладень у гідромеліоративне будівництво як на неродногосподарському рівні, так і на регіональних рівнях. Тому на базі експлуатаційних управлінь пропонується створення інформаційного банку даних, розширивши виробничі функції управлінь щодо здійснення обліку результатів виробництва на меліорованих землях, які входять в зону обслуговування УОСів.

4. Для оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств НГК використовується показник "досягнення проектної врожайності" на меліорованих землях. Оскільки в процесі виробництва сільськогосподарської продукції діє значна кількість об'єктивних факторів, які деформують реальний вплив гідромеліорації на досягнення проектної врожайності культур, необхідно відмовитися від використання цього показника як об'єктивного критерія ефективності гідромеліоративних заходів.

5. Пропонується оцінку ефективності виробничої діяльності водогосподарських підприємств не ставити у безпосередню залежність від результатів діяльності агроформувань на меліорованих землях. Для цього пропонується використовувати інтегральну оцінку якості меліорованих земель, суть якої полягає в порівнянні стану земельного масиву до і після проведення меліорації.

6. Враховуючи досвід розвинутих країн, де роль держави у функціонуванні НГК є значною, а також поширення нових форм господарювання, доцільно зберегти бюджетне фінансування меліоративних робіт, змінивши структуру вкладень шляхом збільшення видатків на утримання міжгосподарської меліоративної мережі.

7. Держводгосп України залишається самоконтролюючою "закритою" системою. Це зумовлює необхідність створення позавідомчого державного експертного органу на базі міжрегіональних гідрогеолого-меліоративних експедицій, який би здійснював функції замовника, контролю та оцінки якості меліоративних робіт.

8. Для проведення роздержавлення у НК будівельні меліоративні підприємства пропонується перетворити у закриті акціонерні товариства, як найбільш оптимальну і ефективну на перехідному етапі форму поєднання інтересів трудових колективів і держави.

9. З метов збереження технологічної цілісності меліоративного процесу недоцільно проводити приватизацію меліоративних експлуатаційних управлінь. Пропонується перевести УОС на оренду із збереженням державовлення на міжгосподарській меліоративній мережі.

Наукові праці автора по темі дисертації

1. Развитие хозрасчетных отношений в водохозяйственном комплексе страны //Проблеми овершенствования хозрасчетных отношений в народном хозяйстве: Тез. докл. Всесоюзн. конф. - Свердловск, 1990. - С. 83.

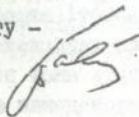
2. Орендні відносини у водогосподарському комплексі регіону // Проблеми переходу сільського господарства на нові форми господарювання : Тези доп. наук.-практ. конф. - Львів, 1990. - С. 56.

3. Рекомендації і комплект документів по переходу експлуатаційних водогосподарських організацій на орендні відносини //Мінроггосп УРСР. - Київ, 1991. - 124 с. /у співавторстві/.

4. Питання розробки територіальних комплексних схем охорони природи //Тези доп. 49-ої наук.-вироб. конф. - Львів, 1992. - С. 136.

5. Особливості розвитку орендних відносин у водогосподарському комплексі України //Тези доп. 49-ої наук.-вироб. конф. - Львів, 1992. - С. 137 /у співавторстві/.

Відповідальний за випуск автореферату -
доктор економічних наук, професор

Б.Г. Галанець

Підписано до друку 10.09.93. Формат паперу 6С х 84 1/16. Папір
друкарський № 1. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1.0. Ум. фарбо-відб.
1.1. Тираж 100. З. м. 1555.

Навчально-виробничі майстерні Львівського поліграфічного технікуму.
290004, м. Львів, в. Видниченка, 12.

100010

AB 28.052

AB 28.052